

АМЦАБЗ

№2, 2020 ш.

МАРТИ 8!

Ашәтқәеи аапыни еилалоит,
Ишпәпшзоу шәаины ижәба.
Ҳани Марти цәгъа еинаалоит,
Аҳәса ирныҳәоуп Март ааба!

Никәала Җашыг

АҖСУАРА

(Иацу. Алагарта анул ажурнал "Амцабз" №1, 2020 ш.)

Ажәлар ирхыргаз атрагедиа машәырны ишыкамлаз аиңш ауп, х-Аңсуара абжамеамрагы машәырны ишыкамлаз: уи заа избаны икатаз диверсиан. Аңсуа идунеихәәпшра анимух, иаргы унапаҗы дҗалон, – уи рдыруан дара, уи акәын иагыызҗыз. Нап шадыркызгы абас ауп.

Аңсны ақыртқәа рнапаҗы иааргарц азы, аңсуа зтаара рызбар акәын. Уи ада Аңсны ргеит хәа акгы аанагазомызт: знымзар зны аңсуаа рыҗсы рылаланы изыкалар, ихыҗеыгаха ироуан, избанзар, ажәлар жәларуп, урт җсадгылк ауп ирымоу, уи ус мариала ирымухыр руам. Ари шьахәла ирдыруан хәҗаҗәа. Убри аҗынтә ажәлар ртоурых еицактәын, рыхдырра рымхтәын, рбызшәа, нас ртасқәеи рқьабзқәеи рахәтыр ларкәтәын. Уртқәа раҗхәтәи шьаҗахон. Хәара атахума, уи имариаз усмызт, аха уи адагы җсыхәа ыҗамызт. Уи рдыруан дара. Нап адырkit Аңсны аннексиа азуны, Қырттәыла алаҗарала. Убасқан ақыртта җарауаа рнапы ианҗан, агырқәеи ашәанҗәеи реиңш аңсуаа хылҗшьтрала «ишақыртқәоу ашьақәырғәҗәара». Урт ахара иңшуан, – ус иңшыртә аҗарадырра рыман: ирбон Асовет Еидгыла дуззаҗы еснагь «рҗеиҗәа» шзахамгылоз, ус анакәха, аамҗала ироуз ашанс рхы иадырхәар акәын. Хархәашьас иҗазгы: Аңсны рнапаҗы ишааргаз еиңш, тоурыхлагы ишьақәырғәҗәатәын ари атәыла Қырттәыла «ишахәҗакыз», зыхьз аху ажәлар ракәыз, «ишқыртта хылҗшьтроу». Абызшәадырҗәә, хҗарауаагы нарыҗырхырааны, иаармарианы «ишьақәдырғәҗәеит» уи ус шакәыз. Аха уи мчыла усын, уи даргы ирбон, анарха шамауазгы ибзианы еилыркаауан, избанзар, абызшәа азакәан ус аиңш иҗоу акоуп: изтаху иахьитаху амаа аито, акамбашь еиңш, алымха ианкны инаганы иҗеикуа иҗазам. Убри азы, уи «атеория» анхыбгалак изларыҗсахуа даҗәа «теориак» мазеины ирымазар акәын. Иҗамыз-ианымыз даҗәақы җәырганы ашьақәырғәҗәара имариамыз усын, аха уи адагы җсыхәа ыҗамызт. Ус шакәызгы, ари азтаара ду азбара ихы иадитҗеит (иҗалап идыртҗазаргы) Павле Ингороҗәа хәа тоурыхеилаҗаҗык. Уи даалаган «аартра» ду җаитҗеит: ажәибжьтәи ашәышықәсазы

апсуаа Нхытц Кавказынтә ихытцны Апсныҕа «илбаазаап». Ари «қыртұа дгьылзаарын», иқәынхоз ақыртұа хылтшытра «абхазқәа» ассимиляция рзыруазаап. Абасала, иахья Апсны инхо «абхазқәа», дача бызшәак ала ицәажәозаргы, тоурыхла иқыртқәоуп, цәгьяцәыпхамшыарыла апсуаа ассимиляция ззыруз роуп хәа иәуеит «атцарауаф-аартфы». 50-тәи ашықәсқәа реишамтазы иақәызбоит уи «атеориягы». Ас еипш икоу ацәаңыга атоурых кьамсартра итарыжьуеит. Уи ала азбахә уафы имхәо идырзуеит, аха ус изыкамлеит. Ацыхәтәан Гамсахурдиа Қырттәыла данахадьргыла, Ингорокәа иипаңқалеиз аицакәакәа атоурых кьамсартра иаатиган, абирак еипш ихаргыланы ижәлар даарылагылеит: Апсуаа ашьха ихытцны иаан арака инхоз ақыртқәа ассимиляция рзыруит, уажәы хадгьыл хамаркуеит ихәеит.

Ишаабо еипш, 30-40-тәи ашықәсқәа раан Апсуаа рлахьында «теориала» избаны, уи реицакәакәа еиқәатцәа анагзара нап аркын инартбааны. Убри иабзоураноуп Сталин ихаан апсуаа хзахырымгазгы. Иқыртұахтәуеит изахаагои рхәеит. Аха уи данңсы ашьтахь ауп хыхь зызбахә хамаз ртеорияқәа анхыбгалаз. Убарт «афтеорияк» ракәын хажәлар зқәызбауазгы. Ассимиляция мфәпысуан ацасқәеи ақьабзқәеи рғгы, аха хара уи аполитикатә цакы ахтажомызт, убри афнытә урт хылаңшыдан, рхы иоушьтны икан, икоуп иахья уажәраанзагы. Уажәы ацыхәтәан апсуаа ихазкыз «атеорияқәа» зегь анхыбгала, хцасқәеи хқьабзқәеи иаарысны ирkit. «В мире нет других народов, которые имели бы абсолютно идентичные традиции и обычаи, как грузины и абхазы» рхәан, дача «теорияк» цәырыгахт. Азы иаанахәаз афәыц дахьнымхалои, ирхьынхалеит уажәы хцасқәеи хқьабзқәеи. Ари ахәамта ус азәы ихы иааташәаны иихәаз акакәым, аполитикатә цакы рытаны, официалла акәын ишхәаз. Ирхәеит уи ала ирхәарц иртахыз цатңгыс иатаны: апсуааи ақыртқәеи жьрацәаралагы, цаслаггы, қьабзлаггы хәилацәаны хәкоуп, еиқәытхашья хамам хәа. Уаанзагы урт еснагь ирхәалон: «Хара азә хауми, хцасгы хқьабзгы акоуми!» хәа. Уи ала ирхәарц иртаху хазымхәыцзакәа харгы ирыцхаргызуан: «Аиеи, хара азә хауми!». Уигы акәым, хшааиуаз «хашьцәа» хәа рзаххәо халагеит: шьюuky иахыччашәа акьардақәа иртакны, аеашьюукух ишиашоу аиашья гәакья дхархәит хәа. Ус ишааи-шааиуаз, акьардақәа аамышәшәан, ишиашоу ирхәо иалагеит. Ахысбыжь ангоуп хаблақәа анхәхт: хәңшызар «хашьцәа» абңьар

Гэында Кэыцниа

САХКЭАЖЭ

Амра иамакуа дкацхон,
 Амза иамакуа дкаццон,
 Жэѡанаѣ аетцэ еилыцьѡон,
 Дгьылкаѣ ахкэажэ хэыч дыччон.
 Лыбжыы рхыѡуан хара ахэкэа,
 Лыбжыы рыма ицон азкэа,
 Адэкэарѣ ашэт хэыцкэа пытуан,
 Лыбжыы игэылнахуан дара.
 Дгэылцуан ашарцаз ларггы, –
 Ашэт ахыблакэа хнатуан,
 Ахаѣы гьезь аанартуан.
 Лыччабжь рзылшон уажэ зеггы,
 Ирзылшон лыблакэа рыцшшэггы.
 Лнапкэа мцэыжэѡан илкэауан,
 Лшьапкэа ыкэмыркыыс дцауан,
 Q-цыск ыкэтэан лыжэѡахыр,
 Шэа-хаас иѡоу лдырхауан.
 Сара стэылаѣ ахра луан,
 Лахра дуум, иагьхэычим.
 Иамои хьзыс нас лахтынра? –
 Зеггы иреигьу Ахэычра.
 Сара инсыжьхьан хараза,
 Сахкэажэ слыргьезьит еица.
 Амра иамакуа дкацхоит,
 Амза иамакуа дкаццоит,
 Жэѡанаѣ аетцэ еилыцьѡоит,
 Дгьылкаѣ сахкэажэ хэыч дыччоит.

АХЪЗҚӘА

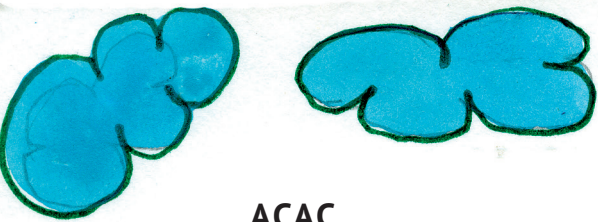
Хыыбла – зыбла хыыцшшэылоу,
 Хыымра – зыблакэа мроу,
 Хыыма – ахышэахэа згэылоу,
 Хьцыс – ахышэақэа зхэо.
 Хыымца – ахаан имыцэо,
 Амцагэ шахэшахэуа изызтоу.
 Алакэаѣ иуцылаз, угэы итнымцэо,
 Хыымкэараса хэа изышьтоу.
 Хьрыцс – ицаз ирапысны,
 Амбаѣ зегь рацхьа иназас.
 Хьзан – уи иоуп згэы мытрысыз,
 Зхыци зхэымпали еибагаз.

Ацкэынцэа еицрымшэо еицу,
 Азгабцэа знапкэа еибарку,
 Ажэѡанаѣ зиетцэахэ кыду,
 Адгьылаѣ зымцахэ арку.

САРА АПЪХЫН САЗЫПЪШЫН

Сара апхын сазыпшын,
 Сталарц ииатцэоу амшын,
 Истахын азсашьа ацара,
 Шьыжьла сыцэарц сызхара,
 Саб аеыкэтэашьа сирцарц,
 Сицны ақыташка сцаларц,
 Ашьха схалар, сылбаар,
 Аетцэақэа сыпхьазар,
 Амра анынтэшэо икапшьза
 Апатрет тысхырц ицшзаза.
 Зны Ацара, зны Аацы –
 Срылсырц сыуа, са стыхы.
 Сани сареи хэпсы хшьарц,
 Сынтэаггы Пицунда хцарц.
 Аха испырхагахеит сара,
 Иаалыркьан снапы апцэара.
 Сыштатэаз нас апланшет,
 Апхынра зегь ус ицеит.

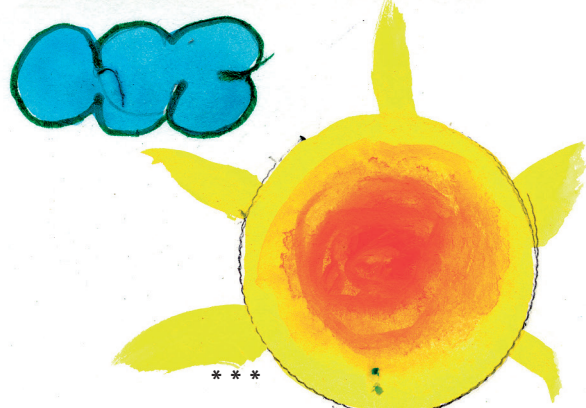

АСАС

Ахьхытырта амра хытцт,
 Хадгьыл ашка имѡахытцт,
 Исасуан уи хѡнаѡа,
 Иахалашон алаѡта.
 Амра аматц улатѡын,
 Азыхь ашка ицалатѡын,
 Иаагатѡын азыхь таны,
 Аирыз шкѡакѡа иѡтаѡаны.
 Амра аѡазѡэон есшыжы,
 Иазынасышытуан сара азы,
 Сымпахышыала аѡы сырбон,
 Сыхьтѡы ххѡала ахцѡы схѡон.
 Хцѡыс уи иамаз шѡахѡакѡан,
 Хара хадгьыл иахьыршан.
 Ѣыц аѡеилахѡан уажѡы,
 Еилаарцыруа акѡымжѡы,
 Зегьы ирѡауеит сасра, –
 Хгѡыла, хазла, хтынхаѡѡа.
 Дарбан амра иазыпшы,
 Асасдылара зѡахым.
 Асас ицуп быжь-насыпк,
 Уи хайцыларц хааласып.
 Ахьхытырта амра хытцт,
 Хадгьыл ашка имѡахытцт,
 Исасуан уи хѡнаѡа,
 Шыри, иахѡанда еиѡа!

АМЧЫБЖЬ АМШҚӘА

Бжьѡык айшыѡѡа шѡак еицѡуп,
 Ѣныс ирымоу Амчыбжь ауп.
 Рашѡа ѡбаауп – бжь-мшык ѡзоит,
 Акакала ихапхьазоит, –
 Рапхьа игылоуп Ашѡахьа,
 Аѡаша иапсахуеит иара,
 Ирышьѡанеиуа Ахашоуп,
 Нас Апшыашеи Ахѡашеи еишьѡуп.
 Асабшеи Амѡышеи бзиа иахбоит,
 Избан акѡзар хапсы хшыоит.

Ашѡт атцкы шкѡакѡа ашѡуп,
 Бырфын лыхуп, иласуп,
 Ахылѡа ѡежь хѡыч уи иахоуп,
 Ианаагѡылшѡазгьы уажѡуп.

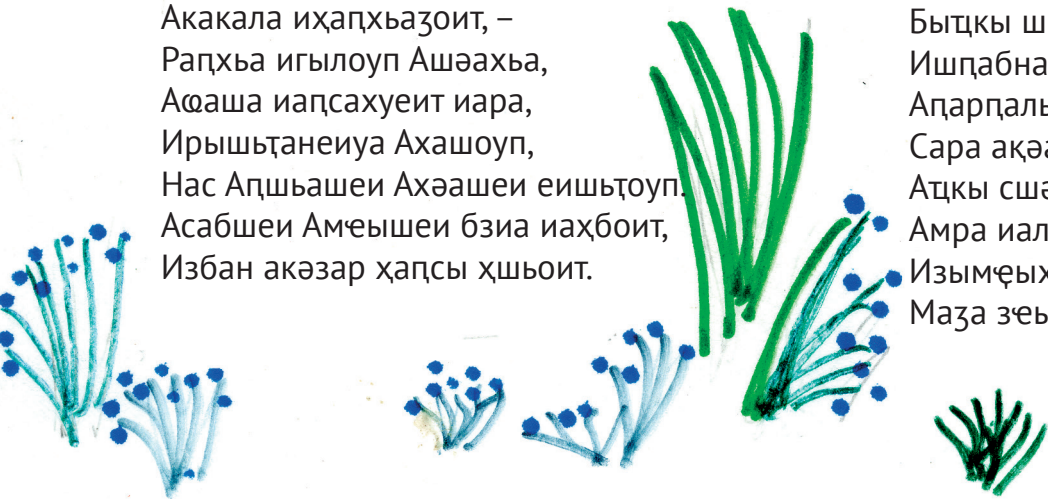
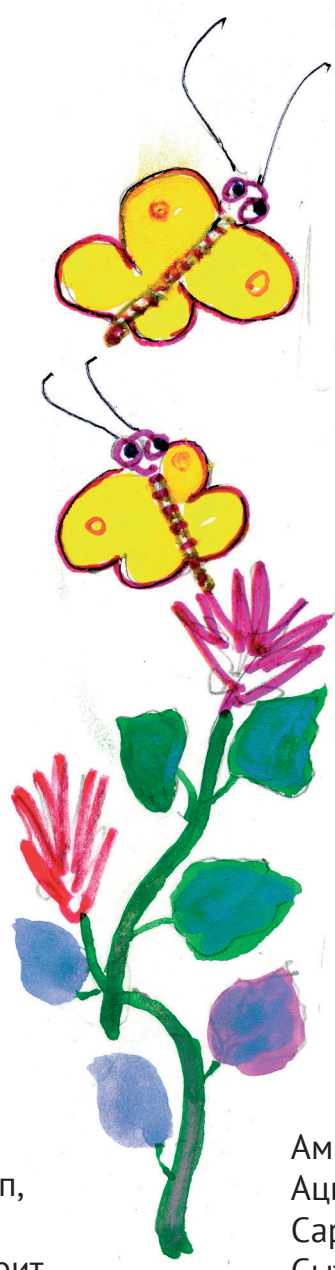
Ахѡѡа хыцѡза, икаткато,
 Иаѡылалакь зегь ѡыашьѡ,
 Инеиааиуеит адѡѡѡы,
 Иахалашоит ахаѡы.

– Уабадѡыкѡлеи ныѡѡара? –
 Аѡызѡѡа азѡѡауеит иара.
 – Хара снеиуам, иааигѡазоуп,
 Сахьыѡало ахѡѡѡуп.

Амра ахьавѡуа са саннеи,
 Уантѡ избарѡоуп адунеи.
 Ахѡы ихытцны амѡѡ цоит,
 Амшын аѡынза уи назоит.

Сынхыпшылар, сгѡы азѡѡауеит,
 Мышкы затцѡык са сышѡѡуеит.
 Адѡы иатѡѡа, амра, амшын, –
 Мышкы убри зегь сара истѡын.

Амра аѡазѡѡоит, аѡѡа иѡѡылан,
 Аѡыпхь ѡѡандаѡѡа капсоит.
 Сара сгѡыргѡоит, аѡѡа сшѡылан,
 Сытцкы цѡыкѡбарлыхла сѡырбоит.
 Бытцкы шѡѡѡшзоу! – ашѡтѡѡа ѡыртѡуеит,
 Ишѡабнаало! – амра чѡоит,
 Аѡарпалыкьѡѡа ссахьа ѡырхуеит,
 Сара аѡѡа сѡылахѡан скѡѡашоит.
 Атцкы сшѡыстѡеит аѡѡа иалху,
 Амра иалху ахылѡа схоуп.
 Изымѡыхо аѡѡа далхны,
 Маза зѡызѡѡѡахуа са соуп.

АНСОУ ИЛАКӘҚӘА

Асы хәмаруеит,
Амра пхоит,
Асцырақәа сыпхьазоит.
Хыхьтә цәа рымамкәа илбаауеит,
Сара истәу сыпшаауеит.
Асцырақәа уи иреихауп,
Исзаазышьтыз дыстыпхәуп.
Снапы ахызөеит исырпхарц,
Мазас исанахәо сахарц.
– Жәәанаф икоу цьашьхәуп,
Апстхәа афнытқа ха хтәахуп,
Гәыргьафхәашоуп са саара, –
Слымха интахәытхәытт иара.
Апстхәа шкәакәа ашә аркуп,
Иаазыртрыда хәа хәпшуп.
Асшәындыкәра ацапха
Лыпсы иатцоуп Астыпхә.
Иаха дамхацәеит хшыпшыз,
Амзоуп хашәқәа аазыртыз.
Хәәны ныжьны хәццакит,
Адгьыл ахьта иахаркит.
Икәашо асцырақәа лбаауеит, –
Апәрпалыкь шкәакәақәа пьруеит.
Асы хәмаруеит, амра пхоит,
Саргы асыхәмаршьа снарцоит.

АҚӘА АГЪАМА

Иубахьоума ақәа агъама?
Иубахьоума ақәа апштәы?
Иахьыкәкәама уара узамә?
Уахьнагзама угәахәтәы?
Кьаф ласушәа инаушәылеит,
Инаушьалеит шыацас,
Итәит ушьта хәыцқәа зыла,
Ихәзгәамтарцаз уахьцаз.
Цәгьа ицәанаалоуп ақәа иушәылаз,
Цәгьа днапкәзоуп иззахыз.
Цәгьа длахфыхуп сара испылаз,
Ақәа афыхәара иафыз.

Ақәа сыхьзуп, са сцәаакуп,
Сара исцәылазгьы дцәаакуп,
Аха дыкоуп дгәыргьатцәа,
Дзырыччозеи агаза,
Ахьта илалар ибап.
– Знык сбаазазаргь сыссырбап,
Ақәа сналсыр амра пхоит,
Амра ацәыларагь сгәапхоит.
Ашьац дылоуп – шыапыхты,
Дкәашо дықәуп – шыацәхыртәы,
Апша дақәтәоуп, ибжьазам,
Уи дканажьыргь гәырәазам.

Деитәәаткьоит деилыхха.
– Аеыөчкәын хәыч, шыта иузырха!
Уабадәықәлеи уццакны?
– Ицоит аамта пьрны.
Иара идагь уаф дахьзом,
Амца дақәутцар дбылзом.

Адунеи уажә иара итәуп,
Амәа нымцәақәа дырнуп,
Дымәахытцышт нас цьара.
Ихьзу жәдыруоу? – Афара.

АПШТӘҚӘА

Ақапшь, аиатцәа, аөежь,
Жәәангәыпштәыла, нас ахьөежь,
Ашьацпштәылаф адәыкрын –
Апштәқәа гәнахкыларц хтахын.
Амра итнахт ацәахәақәа,
Быжь-пштәык – ацәақәа апштәқәа.
Фәхтүеит ажәәан ахь хнапшны:
– Ацәақәа, иниртцәа ақәа,
Ицәырга амра ашәахәақәа!

Ханс Кристиан Андерсен

АКЪАНҘАА

(Алакә иацу)

Ацәыслампыр аакысыкы анышәатца, иара ахыбзазо инаркны, абынхәынаң ахынхо зынза абжысырта жны иҗанатцеит. Азҗаб хәычи ахәынаңи ианыртаху абра ршыапы ааитдырхлар шыҗалоз ранахәеит, уа иҗсны икаршәыз атыс иацәымшәакәа. Уи җсижәтеи рацәакгы җуамызт. Иара ахыыржызтәҗкы ацәыслампыр ижны абжысырта ахыҗанатцаз акәын.

Азҗаб хәычы илдырт ари ажәтыс шакәыз. Даарагы лгәы лнархыт. Азҗаб хәычы ари бзиа илбон, аеа җсаатәк иалалҗомызт. Ахыҗа иагазар акәхап. Ацәыслампыр ашыапы кыча ала ажәтыс инагәҗасын, ус ахәеит:

– Уажәшьҗа ичырчырырц иҗазам. Даара ирыцхароуп җсаатәны аира. Анцәа иҗышыла, са схәыцкәа уи рҗкәыблаауп! Атцарақәа ачырчырра ада оумагы рыздырзом.

– Ус ами, ус ами, ииашоуп. Ажәа җкәыш акыр иаҗсоуп! – ахәеит абынхәынаң. – Иунаҗоузеи убри ачырчырра? Иара атыс азгы излахырҗагоузеи?!

Акыанҗаа арт ирхәаз иалаҗылымҗит. Аха ацәыслампыргы ахәынаңгы рызкәа анлеиадырха, ажәтыс аашыҗыхны, еиқәыпсахыаз аблақәа дрыгәзит. Икалап аҗхын, еснагә, ааигәа иааины, ашәа лзызхәоз акәзаргы, «шаҗа сгәы җауҗахыоузеи, уара атыс бзиа, ашәахәа!» лгәы иаанагеит азҗаб хәычы.

Ауха азҗаб хәычы дзыцәомызт. Дәагылан, акәша-мыкәша илҗыхыашәаз аҗаскын фақәа еизганы иҗсхыаз атыс иакәлыршеит, анышә хышәашәа иахыкәыршәу иарҗхарц.

– Абзеираз, атыс хәычы! – лхәеит Акыанҗаа.

– Иҗабуп идуззан, уҗанатц абас ашәа ссирны иахыухәоз, аҗхынра зегы атцлақәа бгы иатцәала ианхкыаз, амра каххаа ианыҗхоз!

Атыс аашыҗыхны лзамәа инадылҗеит. Даашәеит. Атыс афныҗка шыҗыбжык гон. Агәы аусура иалагеит. Ианҗха, аҗсы җалеит.

җагалан ажәцарақәа адгыл җхарақәа рахы иҗоит иҗырны. Изыхкыазаалак, уахы изымцакәа иаанхаз, ахыҗа иаганы, иҗсны ажәфан иалышәшәан икаҗсоит.

Азҗаб хәычы ифаны иҗаз аҗәабаша илалхәеит. Ауха Акыанҗаа дырәегыых ажәтыс ахышыҗаз днеит. Уи аҗсы шҗалара иҗалахыан, аха иахнагаз зегы аҗынтә, амчкәа каҗсаны иҗан.

– Даара иҗабуп, сыхаара хәычы! – ахәеит макыана ичмазафыз ажәтыс. – Убаскак ибзиан сыҗҗеит, уажәшьҗа акгы смыхыыр җалап.

– Уажәгы даара ихыҗоуп, асы леиуеит! Еиҗуп уиарҗа җха нумыжыырц. Сара сухылаҗшлоит. Азынра зегы уа иҗан ажәтыс. Акыанҗаа дахылаҗшуан, аматц луан, акраҗалҗон. Ари атәы рыздырамызт ацәыслампыргы абынхәынаңгы. Урҗ атцарақәа бзиа ирбомызт.

Ааҗынра анааи, ианҗхарраха, ажәтыс азҗаб хәычы иҗабуп хәа лахәан иҗеит. Ианҗоз ажәтыс азҗаб хәычы ус ланахәеит; са сахыҗо баалар җамлари, сыжәәа быкәыртәан бызгоит. Аха Акыанҗаа абынхәынаң афны калыжыыр лҗахымхеит. Иажәхыаз абынхәынаң лызкажыуамызт.

Азҗаб хәычы даара лылахы еиқәын. Уи зынза алашарахы, абнахы данызцәырымҗуаз еиҗан.

– Аңхын беихратцага бырхиа-роуп! – ахәеит абынхәынаң.

Игәырґыґгаз, ахамы бзиа зшәыз дхәаны дартәарц атахызаап.

– Хатца ицо илґаху акы быґым-зароуп! Ацәыслампыр баницца нахысґы, акы быґны иґалазом.

Азґаб хәычы уахґы ґынґы дыс-уан. Иажәхъаз ахәынаң еизнагеит ацхырааџцәа. Есхәылґазы ацәыслампыр абнахәынаң иаґауан. Уи еснаґ иахәоз алґхынрак амра адґыл шаблыз, ишарџаз, аңхынра шиаслак еипш ачара шыруша атәы акәын. Аха азґаб хәычы даара лґәы алаґамызт, уи зынза илґахымызт игәырґыґгаз ацәыслампыр. Амра аґыламґазґы аґашәамґазґы ацәыслампыр ахын-хоз адґыл аґа дґыґцны деигәырґо дазыґшуан. Амреи алашареи лґәы рылаґалґон.

ґаґаланза Акьянґәа дахъзеит леихратцага зегъы архиара.

– Аәа мызкоуп иаґу бчара! – ахәеит абынхәынаң.

Аха азґаб хәычы аґәуара да-лагеит, иаґылхәеит абасґак игәырґыґґоу ацәыслампыр даццар шылґахым.

– Баанґыл! – ахәеит неихыр-кәа змамыз ахәынаң. – Бхахә ылхра баґәыґ акәымзар, сбыцхауеит, уи азхара схаґыцқәа нханы иґоуп. Бара зда дыґам, зеипш ахқәажәкґы длымам, ахамы ссир зшәу ахатца ды-

бқәашьхеит. Иқәџрақәа, аґәратца – зегъы мазарыла иґәуп. Злыґха хәура биеихырхәан иґабуп хәа иахә, абри аипш анасыґ азы!

Ачара аґхәара ааит. Ацәыслампыр азґаб хәычы илґааит. Уи дицны дылбаароуп ацәыслампыр уахґы ґынґы иахыбзазо иґоу адґыл аґахь. Убра анхара далаґароуп. Лашараґы мраґы ахыґам. Ацәыслампыр урґ абаны иқәґыломызт. Азґаб хәычы рыцха урґ рыда дхәартамызт. Абынхәынаң аґы даныґаз еснаґ ддәылґуан урґ рбаразы.

Акьянґәа лґамґаз амрахь ддәылґит, лнапқәа џышьґыхны амрахь илырхеит.

– Абзеираз, Амра хәґы лаша, абзеираз!

Нас, уа изызхауаз ашәґ қапшь лнапы нахыылшыын, ус лхәеит:

– Ажәґыс цәара иубозар, сыхьзала, усзеихырхәа!

Убри аамґазы, иааигәазаны илахаит аґырчырбжыы. Азґаб хәычы лхы данааџаха, ил-беит иґырны ицоз ажәґыс. Ажәґысґы азґаб хәычы данаба, уахь инеит. Азґаб хәычы

атәуара далагеит. Уи ажәтцыс иалхәеит шаҕа илтәхым ацәыслампыр цәыршәага аццара, убра, мра зтампхазо адгьыл ацаҕы аагылара.

– Иаарласны иаауеит азын хьшәашәа, – ахәеит ажәтцыс. – Сара хараза, хараза атәыла пхарақәа рахь спыруеит. Бсыцыңрыр бтахзами? Бара хыхь бсықәтәар ҕалоит, маҕала былсыдҕахәалан. Нас барей сарей хпыруеит, абри ацәыслампыр гәырхынхәыга назаза иныжыны, амшын иатцәа хахаңраан атәыла пхарақәа рахь; амра еиҕа иахылашо, еснагь иахыпхынроу, иахьрызхауа ашәт ссиркәа. Хаңрып баргьы саргьы, сыхаара хәычы. Бара сыпсы еикәыбмырхеи, ахьта саганы санпсуаз!

– Ибзиоуп, ибзиоуп, суццоит! – лхәеит Акьянҕаа. Нас ажәтцыс ахәыцкәа рахь еиҕа зыпсы злаз маҕала ләадылхәалт. Амшын иатцәакәа, асы зкәыз ашьхақәа ирхыпрааит. Уа хыхь, даара ихьтан. Азҕаб хәычы ажәтцыс ахәы дылаиеит. Лхы затцәык тырхәхәан илкын, амған ирпыло аңшзарақәа зегьы лбаларц.

Абар аңхара ахыҕоу адгьылгьы! Ара амра еиҕа илашан, еиҕа иңхан. Цаҕа ашәаңыңаң рыбгьы иатцәара иалпхон шәыр хкыс иҕаз зегьы. Абаҳчақәа рҕы ишәуан алимонкәеи апатырқалкәеи, афҕы хаақәа ахауа иалачын, еибарыҕуа адәкәа ирықәын ачкәынцәа хәыцкәа, ихәмаруан, аңарқалыккәа ркуан.

Ажәтцыс аанымгылазакәа ипырны ицон. Шаҕа инаскьоз аҕара, изхаңыруа зегьы еиҕа-еиҕа иссирхон. Азия иатцәа, азия пшза ихықәгылан, амармалташь иалхыз ахан шкәакәа. Уи аатрақәа зегьы ажәтцарақәа рыттрақәа рыдҕатцалан. Убарт руакы азҕаб хәычы даазгаз ажәтцыс иатәын.

– Абар сыҕоны! – ахәеит ажәтцыс. – Ара цаҕа шәтыхкыс иҕоу зегьы рызхауеит. Былбааны, еиҕа еиҕыбшьо алх. Уа убас тың бзиоуп, бара бзы инасыпхоит.

– Шаҕа сеигәырҕоузеи! – ҕаалтит азҕаб хәычы, лнапкәагьы ааинылкьеит.

Ажәтцыс, уи уа дылбааган, игәылпытзан ишәтуаз шәты шкәакәак днакәнартәеит. Аха иңоушьаша, игәылтны иҕаз ашәтыцкәа дрылатәан уаҕы хәычык. Дкәашза, ихы иахагылан ахьтәы гәыргьын, ижәахырқәа ирылыхәхәон амтәыжәақәа. Акьянҕаа длеиҕамызт.

Ари дыбнауаҕ хәычын. Уи иара иаҕараз абнауаа хәыцкәа драхын.

– Ах, дышпассиру! – лхәеит Акьянҕаа мазажәала ажәтцыс ахь.

Ах хәычы дшәеит ажәтцыс аниба. Иара убаскак дхәычын, дкәымшәышәын, ажәтцыс цәыршәага дук аиңш ибеит. Аха даара даргәырҕеит азҕаб хәычы лбара. Ианакәызаа-лакгьы димбацыт ас иңшзас. Ихьтәы гәыргьын ааихыхны Акьянҕаа илхейтеит. Дагылаз-цааит иҕалома хәа иара пхәысс диццар, абра зегьы рзы дахкәажәны дҕалар. Хәарада, ари аеаҕрадагь аңа, мамзаргьы ацәыслампыр дузрыдкыломызт. Акьянҕаа дакәшахат-хейт. Иаразнак ашәткәа зегьы ркынтәи илыдеизалт абнауаа хәыцкәа – азҕабцәа, ачкәын-цәа. Урт зегьы ссиркәан. Акьянҕаа илызнаргеит ахамтақәа. Убарт зегьы иреиҕын аңарқалык амтәыжәақәа. Урт, азҕаб хәычы лыжәахырқәа ирыддырчаблан, шәтык акынтәи шәтык ахь дпыруан. Уи убаскак илгәаңхон. Ажәтцыс хыхь атра итатәаны ашәа рзахәон. Аха ажәтцыс ахата агәалаҕамызт. Уи убаскак бзиа дабеит азҕаб хәычы, еснагь еицызар атахын.

– Уажәштарнахыс хакәыцуеит хара бара Акьянҕаа хәа бахәара, – ахәеит аңшәмацәа рахь азәы. – Уи хьзы пшзазам, бара бакәзар убаскак быпшзоуп, хара иахьарнахыс Маиа хәа баххәалоит!

– Абзеираз, абзеираз! – ажәтцыс аачырчырын, дырҕагьых ипырны амҕа икәлеит атәыла пхарақәа рахь. Уажәазы Даниаҕа. Уа иара иаман атра. Уи алакәхәаҕ иңенңыыр иазааигәаны икыдҕатцалан.

Иеиҕеигеит Алықса Гогәуа

САРА АПСАБАРА СШАЗЫКОУ

Сара ацсабара дара бзиа избоит, пату ақәыстоит. Ашәапыцаф быбышза, ииатәаза ианызбо сгәалақазаара даара ибзиахоит. Сабду ишка аанфасра санцо бзиа избоит, саншыа Шабат абнахь иццара. Уақа ашәтқәа сыкәшәоит. Саншыа амфазы атлақәа анхицәо сгәы снархьуеит. Аха Шабат изласеихәаз ала, уи иажәыз атлақәа роуп ицико. Ашәапыцаф хьчалатәуп. Цсабарада изыкалом ацстазаара. Ацстәкәа, ацсаатәкәа, ауафытәыфса зегы ацсабара иатәуп. Ауаатәыфса иахьяарықәшәо агәамсам кармыжьроуп, атлақәа цырымкароуп. Убаскан ацсабара еикәхархоит, ицшазахоит.

**Садиа Анқәаб,
Б. У. Шынкәба ихъз зху Ақәатәи
абжьаратә школ №1 ацафы**

АПОЕТ ДУ

Дырмит Гәлиа иажәа рцагоуп,
Амфәа иашахь ухы архоит,
Апоет ду хара уирхәыцуеит,
Уцсадгьыл бзиа иуирбоит.

**Баграт Изориа,
Ткәарчалтәи абжьаратә
школ № 1 ацафы**

САБДУ

Ицон аибашьра Ацсынра!
Дцеит даанымгылакәа убра,
Дымшәакәа дшафыз ашьоура,
Ихгы нақәицеит иара!

Убакоу, нас азы уагама?
Уцәахны урымоума цъара?
Узбахәк ыкам, маза-аргама
Иафуп еснагь уара узыцшра!

Агәы гәгәагь уара иуман,
Амч дуззагьы уара иулан,
Атыпхацәа, анацәа рыцсы улан,
Урт рыгәта уара угылан.

Аиаaira убла иамбеит,
Аха башатәкьа утамхеит.
Амра лаша уа иазгылеит,
Ацсны абирак нахагылеит.

**Садиа Теуникова,
Ақәатәи абжьаратә школ №5 ацафы**

ХЛИТЕРАТУРА АБДУ

Хашәкәыѡѡы ду Дырмит,
Имаҷымкәа ажәабжьқәа иѡит,
Уи иаңитцеит аңсуа нбан,
Аңсышәала ҳаңхьарц ажәа – Ан.

Иахьа ныҳәоуп ҳа-Аңсынра,
Ашкол аґы аҗара ҳҗоит ҳара,
Аңсуа литература бзиа иаабоит,
Ашәкәыңхьарағь цәғьа иаҳғәаңхоит,
Дырмит Гәлиа аңьа ду ибеит,
Җлитература бзиа иаҳбо ҳкаитцеит.

**Арсоу Аршба,
Ткәарчалтәи абжьаратә школ №1 аҗаѡы**

СҚЫҖА

Җхьына беиоуп, Җхьына ңшзоуп,
Уи уарҳалшәа саңхьа ишьҗоуп.
Сқыҗоуп Җхьына, цәғьа исгәәңхоит,
Сыҗәә аңхара са сарңхоит.

Сара арака сызҳауеит,
Сбызшәа аҗҗаҳәа исаҳауеит.
Зегь ирдыруеит шәзазҗаауа,
Ишәхәар, сышәңылоит шәанаауа.

**Амина Сабекиа,
Д. Гәлиа ихьз зху Акәатәи
абжьаратә школ №4 аҗаѡы**

САН

Сан дыбзиоуп,
Сан дыңшзоуп.
Зегь иреиҗу сан лоуп.
Сан илеиҗу дкалазом,
Бзиа дызбоит уи цәғьала,
Зегь шәан бзиа дыжәбала!

МАРТ 8.

Иахьа ныҳәоуп, март 8!
Ашәҗкәа гәылҗит иаҳшәырба,
Сан илыҗоит, лара илныхәоуп.
Бсығымхарҗаз Анҗәа сиҳәоит!

Емилия Аѡзба

**В. К. Аргәын ихьз зху Гәдоуҗатәи
абжьаратә школ №2 аҗаѡы**

Марина Цыпуацха

АҒАР ШӘАХЬ

Шәусқәа зегьы нашәыгзароуп,
Уи шәахьзароуп, егьи шәахьзароуп.
Аҕыц шәыпшаароуп, ажәытә шәыхьчароуп,
Уанза иахьымтаз шәаргы ишәцароуп!

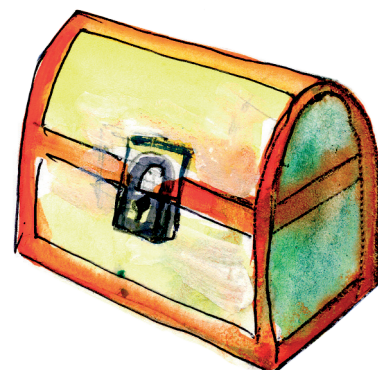
Ак шәхаштны иҕамлароуп,
Аңсны шәамкуа шәрацәафхароуп,
Ауа дшәырхароуп, ацеи дшәаазароуп,
Зегь жәбароуп, зегь шәахароуп,
Шәхәаақәа жәдырроуп, шәтоурых жәфыроуп,
Шәбызшәа мырзкәа пхьа ижәгалароуп,
Амал шәырхароуп, ахан шәчацароуп,
Ашьха шәцароуп, ага шәцароуп,
Цьоук шәхацартәеипш шәмаримхароуп.
Анцәа ишәитаз шәымтиироуп,
Хәтыр, пату захьзу жәдырроуп.
Пхьа шәцалароуп, шәыҕиалароуп,
Шәусқәа зегьы нашәыгзалароуп!

АҒАРҒАЛЫКЬ

Аңарцалыкь, аңарцалыкь,
Уаргы саргы хәцккәа еипшуп.
Исзылзахит сара сан,
Аба аахәаны иаалган.

Акәаң ссақәа анцаны,
Хьтәы рахәыцла ихырцаны.
Аха исзеилкаауам сара,
Са сеипш уеилазхәада уара?

АЖӘЫТӘ ШӘЫНДЫКӘРА

Жәытә шәындыкәрак аасыртит,
Быжь-цацхак зәғаз –
Нак уи ацахь сынцапшит,
Амазақәа ахьтаз.

Уаҕа шәкыла алакәқәа тан,
Саргы шәыцьара ссасуан.
Амшын ацағ Хаит ситан,
Абырлаш иалысхуан ахан.

Зынгы ахаңы аҕы сеимдон,
Абрыскьылгы снеихьыпшлон.
Зынгы снақәтәан ауархал,
Спыруан, жәфан ахь өада схал.

Нас адауцәа рахьгы сцеит,
Ҙацкәым-фырхатагь уа дызбеит.
Заҕа дгәымшәаз еилсыргеит,
Адауцәа уссгы иҕаимцеит.

Нас сылтааит Сағанеи,
Сеимдеит, сакәшеит адунеи.
Цьамхәыхә сицны хара сцеит,
Ифызцәа-ицызцәа еилсыргеит.

Бжьы-шьхак рынхытц сыҕан зных,
Бжьы-мшынк срырсит даҕазных,
Ажәеипшьаа рәҕы зны ссасуан,
Бзоугы сақәтәаны спыруан.

АЦЫНЦЫХЭА

Аеаѡра бзиа хауит тагалан,
 Арыцхь шытыхны саб дыѡхалан,
 Ара иѡыбеит иенадцалан.
 Сахэшъцаа аѡыцагь надицхьалан,
 Какан гэартак еидыѡшэалан,
 Иааит аѡныѡа игэыргьо ирыман.
 Санду днатэан аакан гэылхны,
 Еимхэыццас икналхаит уаѡа ирыцхны.
 Сан аѡалмышь ѡалцан итылшыит,
 Нас инаган еицрыхэхэа ихылшыит.
 Артѡа зегь сара ахэшъара рыстеит,
 Рацхьа агьама сара игэастеит.

ИМАЗОУП

Иѡалаѡаз ѡыашьатэуп,
 Аѡоурых аѡы ианцатэуп:
 Хацгэы шыцэаз итэаны,
 Ахэынаѡѡа ааизаны,
 Инадтэалан иѡыркэыдны
 Ихахаѡа атцыхэа рѡеит.
 Хаи, рацэатѡѡа хаѡхашьеит!
 Иѡалаѡаз зынза имаѡоуп,
 Азэы имаѡааит, иѡхашьароуп.

ААГЫН АХКЭАЖЭ

Ааѡын ахѡэажэ лхэыдхатѡа лцэыпцэеит,
 Бырлаш лыхны лыхэда ихшыыз.
 Ахьырхэа леимхэыц лыцэаѡсеит,
 Уи акэын хадгьылгьы ззыѡшыыз.

Арха, аѡаѡа, абна, ахэы,
 Зегьынѡъара иахъзеит.
 Избалакгьы аѡыашьахэы,
 Абахэѡатѡѡагь шэтэуеит.

Ааѡын ахѡэажэ лкалтѡэа шытаѡэазо,
 Хадгьыл дыѡэсны дѡоит.
 Леимхэыц цыраѡэа ахьѡаѡсо,
 Ишэтышха рыба хэыѡѡэа чѡоит.

Ахѡэажэ гэыраз деигѡазом ха хзы,
 Леимхэыц лыѡсаѡѡоит.
 Хадгьыл акэа иахьѡаѡсо,
 Иѡѡаан ашэтѡэа ѡеиоит.

Ацэцэа зхоу ацгэы

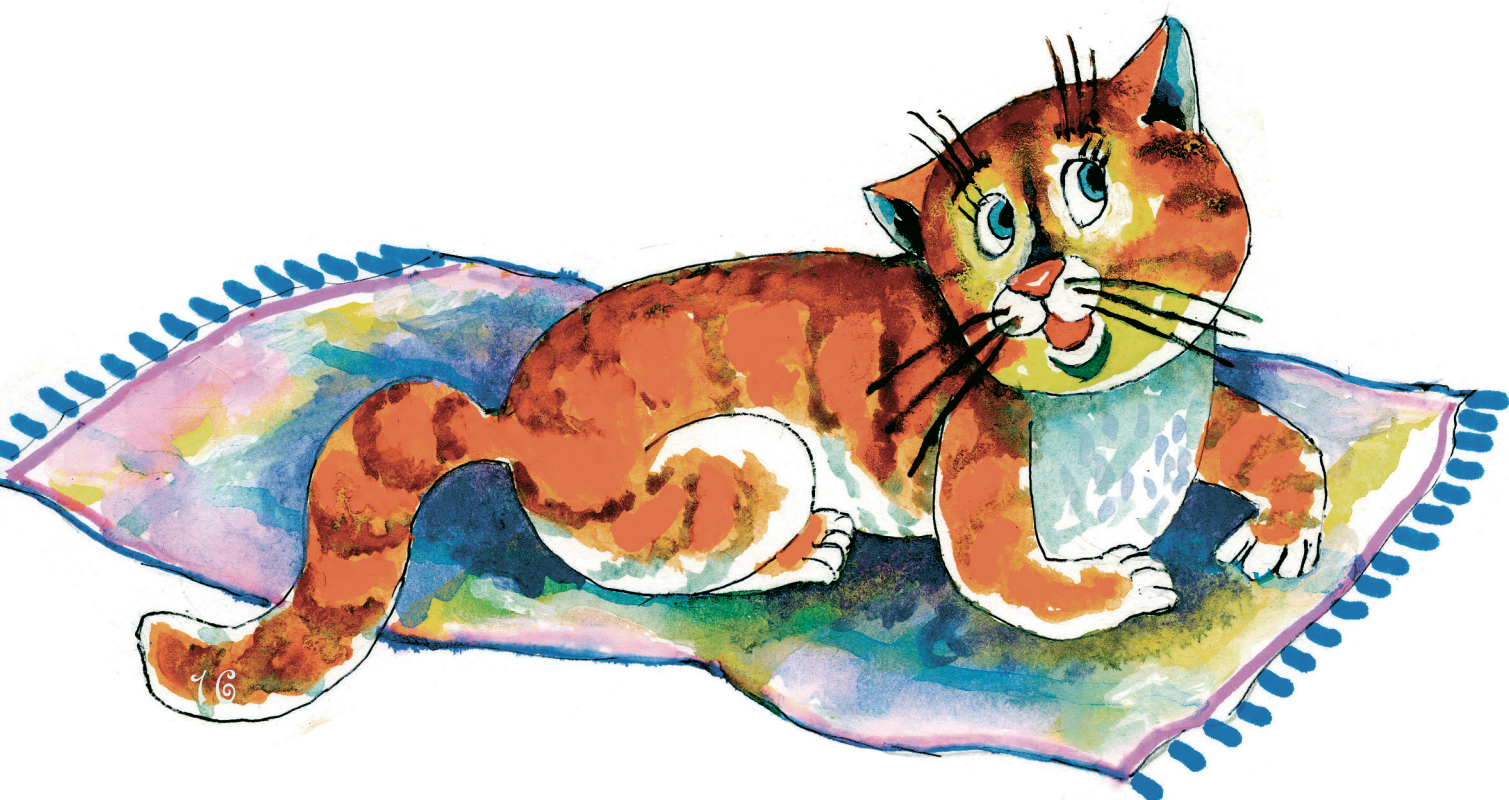
Ажэамаана

Ахэынацкэа ацгэы иацэшэаны иахьцара рзымдыруа адэы иаакэхейт. Есаашар, иахьыкэзаалак ицшааны, ѿба-хца хэынац ахэнатэуан ацгэы. Ари афыза анырзыкала, хейкэырхашьас ирымаз иазхэыцуа иаайдтэалейт ахэынацкэа.

Ус хэынацык аарылцны иаацэажэейт:

– Ацгэы аеацэыхьчагас икоу шэасхэап сара уажэы. Уи зхалагыэжэуа, хкэакэылах зыкэнахуа уи ауп, ихаздыруам хара хэхь афэанаанахо. Ацгэы ацэцэа ахатэууп зыцшрак камцакэа, уи ацэцэабжыы хатцнаркьалашт, хэгынеимбгыжэаалап.

– Уи ус бзиоуп, хейкэырхагоуп, – ахэейт акрызхыцуаз ахэынац, – аха рыцхарас икоу хара хэхьтэ хэынацык нейны уи ацэцэа аханацароуп. Иухэаз зегь рыла ииашоуп, харманшэалартэ ухы итэшэейт, аха ацэцэа наганы ацгэы иузахацозар, даара итабуп хэа уаххэоит зегьы.

Ахатцеи Ҳаити

Алакә

Ахатца аиха азиас ицәтахаит, ихы игәырџаха акәара днықәтәан, акыжыхәа ацәуара далагеит.

Ари Ҳаит иахаит, игәы даарыцханашьан, ахьтәы еиха азиас иаат-
цааны инаизирххеит:

– Уара иутәума ари аиха?

Атак кайцеит ахатца:

– Мап, сара истәзам.

Ҳаит даалаган даеа еихак азы иаатигеит, аразын еиха.

Иихәац ихәеит ахатца:

– Ари сара сеиха акәзам.

Убасқан Ҳаит иаабац «аихатәкыа ззырхәо» аатигеит азы.

Ахатца иаразнак ҫааитит:

– Абри ауп сара сеиха.

Ҳаит аиаша ахьихәаз азы аихакәа ахпагы наганы ахатца инаииркит.

Дхынхәны афны дахьааиз дзықәшәаз, иказ шыказ нарзеитеихәеит.

Абри ашьтахь даеа хатцак абас еицш еитакаитцарц ихы иааташәеит:
инықәыршәны азиас ахь дцеит, цасхәа иршәны иеиха уахь иналаижьт,
нас, исыцәтахаит хәа, ихы кны, акыжыхәа дцәуо даатәеит.

Ҳаит ахьтәы еиха азы иаатицаан, ари уара уеиха аума хәа днаиаз-
цааит.

Ахатца даагәырған ҫааитит:

– Сара стәоуп, сара стәоуп!

– Ҳаит ахьтәы еиха иимтеит ахатца, иара иеихагы изимыр-
хынхәит амц ахьихәаз азы.

Л. Толстой

АХӘРАШӘА

Иааузымычхартә ағыжра иалагеит ажыакца зхытәаз Адунеи зхагыежьюаз абарбал, еидыгәғәалаз аихақәа рхьяагыы убриақара угәы ианыруеит, анаңьалбеит Ахәрашәа аасахар сыңсы сзеиџгару хәа ухәыцуа, угәы џарха уахықәиоу ағаанахазшәа уңсы ааиџнагоит уи ашәа... Ахәрашәа...

Ихыңхыңуеит адунеи, аңсы азеиџымго, иахзымыхьчаз, ҳаңсҗазаара ахаҗатәқьа, Ғазшаз ххәыцны ҳазлеибитаз аңшзара, аразра, ауаџра, агәыргәара реиңш иҗоу ажәақәа ирышаҳату аңдамҗа ссирқәа хнапала архәашара ҳахьяҗу, Ахәрашәа хыҗеа ахәарашәа ибоит ауаџ рыңҗа... Ирыңҗамкәа ирыңҗахаз, зхы иағахаз, Нңәа иажәа маҳа, Адунеи дзықәитҗаз зхашҗыз, иззеилымкааз.

Иааҳакәыршаны иҗоу аңсабара амч знаҗо ауаџы, изымҗеит шәышықәсала, зқьышықәсала дхартәааны дҗазҗо ихьчара алзыршо амеилага, алакьысра шуағеимшхароу.

Ашәа, ажәа рымч зхаңшьаз ауаџы ибаргәузеи, уи чҳара иҗоуп, еилкаа иҗоуп. Аңшзара зызгәаҗаз ауаџы насың иңшоуп, аңсҗазаара дахәҗоуп, дақәырҗахоуп, уи аңсабара ажьы ахьяхьяу иныруеит, иқәығәғеит.

Еиңәтәыммыз ауафи Адунеии шыҗибахыр акәын, ирыңҗаибашьар акәын, усқан акәын ианеибаарыхуаз, Ғазшаз иишоз аңшзареи, аразреи ирсимволны ианаанхоз. Ауаџы ахаангыы иузмыриашоз аңәаџа бааңсқәа илан, ичҳара дҗамзоз, игәыгьра иаңысуа, дызмарамыз, дызқәитҗымыз дшакьысуаз, ауағеимшха-

рақәа импыҗқьон. Уи адунеи иадыруа ааџроуп. Дзымбжъазеи, харас идузеи Ауаџы, абас аңәгья дзахаҗарнакхо?! Уи адгьыл уаџ дызқәитҗым еилкаароуп. Иуқәу ушәарами.

Аңсхатәаџы иңқарақәа еизышәагоуп, Адунеигьы Ауаџгыы еилибакаан инықәибагартә еиџгоуп, зхы зкәачроу Ауаџы идура лақәырамхеит, ахдырра амҗанза дзымназеит, илшарақәа гәыгьра гәрагарахеит. Ари зегьы Адунеи иақәығәғеит, аңсабара аңқарақәа еилаагеит, адгьыл иагәыҗатәахыз аҗатәах ҳакьысит, азқәа таҳарбеит, ашәарах ухәа абна амазара еимаҳҗеит, адгьыл агәыңҗәыхш азыхьқәа ххәымгеит...

Абарҗқәа идыргәааз аңсабара егья хҳара ҳаднахуазаргыы, ахьырхәра аамҗа ҳазаазар акәхап, Адунеи ахаңыц ашьҗыбжь улымҗа җнахуеит, ауаатәыџсагыы шымақарҗ имақаруеит, Адунеи акәа иҗыргаз иара аҗархага рџыҗракны.

Нңәа зымзырџ, усқан, ашәымҗак дашьҗалоит иңсы еиџызгаша, ихәаша, дызхьынҳалаша акы, аха зегь раңҗья ихаҗы иааиуа уанза дызхәышәтәуаз, џныҗқатә мчқәак рыңсы җеитҗар иҗаххоит, дара җыхоит иара иаңҗья, аха думбеис зхы збоз аҳәатәхамҗа инырзом уи уанзагыы иңсы җакны, имдырра ианажьуа, ңсыңҗәхәа иҗәхәо дшаангоз, ашәымҗа заҗәыкгыы ихала дшыннамыжьюаз. Иара, Адоуха ахьз заҗәык заҳауаз, знызатәыкгыы дазымхәыцызт, Ауаџы дуаџны, ахәыцра илшо дҗазҗоз шакәыз уажәы заҳара дахгәақуа Ахәрашәагыы уахь иналаҗаны. Ихәхәарымашь, нас «Ахәрашәа»...

Ахасабтәқәа

АКӘАТАҚӘЕИ АКӘЧАРАҚӘЕИ

Акәатақәа быжьба еицын,
Рыбжь-кәатакгы хәыцын.
Азы ихылеит изсаны
Рыбжь-кәатак еисаны.
Акәчарақәа рытра итыцит,
Сасра Кәатака имѡахыцит.
Акәатақәа азы итыцит,
Акәчарақәеи рани еицәызит.
Ацшәма дрышьтан дыцшаауа,
Кәатеи кәчари дрызцаауа.
Акәатақәа зегь цхьазан,
Акәчарақәа еиқәатцәан,
Ичырчыруан еилаѡѡы.
Ирзымпхьазеит азәырѡы.
Акәатақәа цәгьала ицшзан,
Ѣынтә акәчарақәа еиҳан.
Ацшәма сеидру шыта дахьцаз,
Шәыуа дарбан изыцхьазаз?

ИШӘЫЦХЬАЗА

Ара икәыбеит дықәлан Кан,
Акакан леит ицәкәыншьан.
Цака хаҳәран иахькашәоз,
Кангы даараза дзыршәоз.
Ачахацах хәа рыбжьы гон,
Иахьынкашәоз еиқәышәшәон.
Натеи Раҗтеи ирықәшәон,
Ирықәшәоз зегь рыцхьазон.
Ирзылцхьазон Есма дрыцын,
Илцәеилагар ианылтон ґыцны.
Хаз-хазы ирықәшәоз еизыргон,
Ацхьазараз Есма илыртон.
Есма лхала илыцхьазон,
Акаканқәа «ацах» дыргон.
Раҗта иааигаз лыцхьазеит,
Шака лоуз лымхәазеит.
Ната илықәшәазгы еицылцеит,
Хынѡажәақәа хынтә ианылцеит.
Хынѡажәа абжала деитцан,
Ната, дгәааргы уашьтан.
Даҳмыргәаап уажәазы,
Шака рзықәшәеи хаз-хазы?
Ишәыцхьаза.

